

de Zelfzwichter

Nummer 2023-02

Veiligheid boven alles

pagina 3 →

De onfortuinlijke Fortuna

pagina 7 →

De huidige functie van poldermolen De Eolus in Den Ham

pagina 10 →

Inhoud

- 3 Veiligheid boven alles →
- 7 De onfortuinlijke Fortuna →
- 10 De huidige functie van poldermolen De Eolus in Den Ham
- 13 Museale molenvondst →
- 17 Ander molennieuws →
- 23 Molenonderhoud →
- 25 Uit de Groninger molenwereld →
  - Molenstichting Midden- en Oost-Groningen
  - Afdeling Groningen van het Gilde van Molenaars

Het Groninger Molenarchief is gevestigd in het Groninger Molenhuis Raadhuisstraat 3, 9988 RE Usquert 0595 - 74 93 30

Op de website www.groningermolens.nl vindt u een overzicht van bestaande en verdwenen molens, met een algemeen verhaal per molen en afbeeldingen en archiefstukken.

Zelfzwichter

Een wieksysteem met kleppen die automatisch openen en sluiten afhankelijk van de wisselende windkracht. Eén van de verbeteringen ten opzichte van de oudhollandse zeilwieken.

COLOFON

de Zelfzwichter

Jaargang 27, nummer 2

september 2023

ISSN 1877-7732

Losse nummers: 4 euro plus porto

De Zelfzwichter verschijnt in 2023 in de maanden mei, september en december. Donateurs van de Stichting Het Groninger Molenhuis ontvangen het blad automatisch.

DONATIES

Minimaal 20 euro per jaar

Het Groninger Molenhuis

Raadhuisstraat 3, 9988 RE Usquert

0595 - 74 93 30

www.erfgoedpartners.nl

Rekeningnummer:

NL32 TRIO 0784 8534 28

REDACTIE

Herman Bröring, Johan van Dijk,

Ids van der Honing, Jan Kugel,

Bert Steenhuizen, Margreet Versteeg

eindredacteur Thea Pol

pol@erfgoedpartners.nl

Aan dit nummer werkten mee:

Herman Bink, Albert Buursma,

Hillebert Siemensma,

Anne Wieringa

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten en/of aan te passen. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Vormgevingsconcept: Gerard de Vries

Opmaak: Bert Holtkamp

Drukwerk: Scholma Print & Media

Sluitingsdatum: 21 november 2023

kopij 2023/3

OMSLAG-thema 2023: 100 jaar De Hollandsche Molen

Veiligheid boven alles

De vele veiligheidsaspecten met betrekking tot molens

Tekst: Albert Buursma

Beeld: Fred Reiffers

Bij molens is veiligheid een zeer belangrijk aspect. Daarbij hoeft alleen maar gedacht worden aan de draaiende onderdelen, wanneer molens in bedrijf zijn, maar ook aan de vrijwel altijd steile trappen of relatief lage hekken op stellingen. Maar er zijn veel meer aspecten. Kortom, het is een veelomvattend onderwerp.

*Jan Herman Veenstra, Jaap Tiedema,
Sjoerd van Soelen, Derk Jan Tinga*

In dit artikel een interview met vier personen die allen vanuit verschillende achtergronden met molens en veiligheid van doen hebben. Sjoerd van Soelen werkt bij Monumentenwacht Groningen en volgt de molenaarsopleiding. Jaap Tiedema, werkt voor Bureau Van Reeuwijk bouwmeester, dat zich onder andere bezighoudt met molenbouw, maar is ook molenaar op houtzaagmolen De Rat in IJlst. Derk Jan Tinga is 44 jaar (vrijwillig) molenaar/instructeur, sinds 1994 op De Vier Winden te Pieterburen. Jan Herman Veenstra is verantwoordelijk voor een flink deel van de monumenten in de gemeente Westerkwartier, was tevens twintig jaar bij de brandweer en heeft ook zodoende een kijk op veiligheid. We worden gastvrij ontvangen in de Widae Meuln te Ten Boer door gids in opleiding Jan Offereins.

Veiligheidsaspecten als onderdeel van de molenaarsopleiding

Derk Jan toont een van de drie dikke mappen die dienen als studiemateriaal. Veiligheid komt aan de orde in hoofdstuk 10. Is dat niet wat laat? Hij geeft aan dat het eigenlijk meteen al aan de orde komt en verder bij alle andere onderdelen: 'Bij alles wat molenaars doen, speelt veiligheid een rol: eerst nadenken, alvorens iets te doen. In het begin van

de jaren tachtig zijn elders in het land enkele dodelijke ongelukken gebeurd. Door De Hollandsche Molen en het Gilde van (Vrijwillige) Molenaars is toen een omvangrijke rapportage gemaakt ter verbetering van de veiligheid voor wind- en watermolens. Daarna volgde een protocol over wat te doen bij calamiteiten, met een checklist en een overzicht van zaken die mis kunnen gaan.' Jaap vult aan: 'Veiligheid krijgt veel aandacht; gelukkig ook landelijk. Het is een belangrijk aandachtspunt bij het examen. Veiligheid begint bij de molenaar. Bij ontvangst van publiek in de molen. Daar heet je de mensen welkom en wijst ze op een aantal zaken met betrekking tot veiligheid. Zo schep je een band met het publiek.' Sjoerd: 'Het gaat eveneens om 'stilstaande' molens, ook bij de opleiding. Je moet daarom naar het object zelf kijken. De technische staat van een molen moet goed zijn. Vanuit Monumentenwacht inspecteren we alle molens eenmaal in de anderhalf à twee jaar, sommige minder vaak. Dat is dan de keuze van de eigenaar.'

Hoe wordt omgegaan met veiligheid?

Naast de opleiding is preventie in de praktijk ook een belangrijk onderdeel. Jan Herman: 'In het Westerkwartier is veiligheid een belangrijk aandachtspunt, maar er zijn altijd zaken waardoor je wordt overvallen. Gaat het om meerdere dingen

tegelijk en is het een calamiteit, dan gaan verzekeringskwesties een rol spelen; wie is er aansprakelijk? De molenaar zelf, of de eigenaar? Dat kan juridische consequenties hebben: straf- of civielrechtelijk. Een molen is een oud en duur apparaat. Het is daarom goed een risico-inventarisatie te maken en zaken te evalueren. We laten de molens inspecteren en proberen verplichtingen bij te houden, zoals controles van de lassen van roeden en ontwikkelingen op het gebied van de Arboret. Wat dat laatste betreft is dat bij molens moeilijk, want het zijn geen 'standaard'-gebouwen. Belangrijk is het ook een luisterend oor te zijn voor de molenaars. Die zijn de ogen in het veld. Sommige dingen kun je niet voor zijn, zoals een asbreuk. Dat was niet te meten.'

Sjoerd: 'Het is belangrijk om de molenaar naar de staat van zijn molen te vragen. Een inspectie blijft een momentopname; de molenaar merkt vaak als eerste wanneer er iets verandert of aanloopt. Je moet keuzes maken; het is geen nieuwbouwproject en je moet het oude in ere houden. Niettemin moet de constructie voor alles veilig zijn. Een doorgeroeste roede heeft met onderhoud te maken: staat die goed in de verf en is die schoon? Dat zijn aandachtspunten. Maar er zijn ook gebreken, zoals slechte lassen, die je niet altijd kunt zien; je zult moeten doormeten om die uit te sluiten.'

(Bijna-) ongelukken hoe daarmee om te gaan?

Een moleninstructeur gaf aan dat hij zijn leerlingen zoveel ruimte geeft dat ze eigen initiatief moeten nemen, waarbij ze fouten kunnen maken, zij het uiteraard wel met een beperkt risico. Want: van fouten kun je leren. Hoe wordt er omgegaan met bijna-ongelukken en echte incidenten? Jaap: 'Naar aanleiding van de rapportage in de jaren tachtig en de risico-inventarisatie zijn er veel aanpassingen geweest. In dat rapport staat bijvoorbeeld dat een molenaar bij een draaiende molen niet meer naar boven moet gaan. Bijna-ongelukken kunnen gemeld worden bij het Gilde, dat heeft een lijst op internet staan, die leden van het Gilde kunnen bekijken.' Jan Herman: 'Maar mensen denken vaak: 'geluk gehad' en daar blijft het dan bij. Bijna-ongelukken worden veelal niet gemeld, want mensen zijn bang dat ze dan een stempeltje krijgen.' Sjoerd: 'Op die lijst staat een aantal zwaardere ongelukken, maar weinig bijna-ongevallen. De verhoudingen kloppen niet. Een val van een trappetje is al een ongeluk. Je moet ongelukken in ieder geval heel serieus nemen en kijken wat iedereen daar van kan leren.'

Is er een tendens naar meer voorzichtigheid in verband met verantwoordelijkheden van gemeentes en stichtingen?

Derk Jan vindt van wel. 'Een voorbeeld is het risico van roedebreuk, waarvan zich recentelijk enkele gevallen voordeden. In de provincie Utrecht werden van de 23 molens er 18 stilgezet. Dat is toch wel enigszins overdreven.' Jaap: 'In de eerstkomende tien jaar moeten bij 900 van de 1000 molens de roeden worden vervangen, dat is praktisch ondoenlijk.' Volgens Jan Herman slaat het enigszins door, wat verantwoording betreft. Jaap verduidelijkt: 'Bij de controle van een las in een roede is het een kwestie van goed of fout. Daar zit niets tussenin. Er moet door een werktuigbouwkundige goed gekeken worden naar wat er dan fout is.' Sjoerd beaamt: 'Nuance is inderdaad moeilijk. Er zijn geen bepaalde grenswaarden voorhanden. Er is geen economisch gewin

meer dat meespeelt. Bij twijfel zie je dat eigenaren molens stilzetten.'

Veiligheid en publiek

Molens zijn tegenwoordig in de meeste gevallen niet meer in bedrijf en 'draaien voor de prins'. Het zijn gewaardeerde, beeldbepalende monumenten. Als zodanig hebben ze een publieksfunctie en zijn veelal toegankelijk, maar dat brengt risico's met zich mee. Hoe daar mee om te gaan?

Jaap: 'Het begint al bij de ontvangst, met het wijzen op veiligheidszaken en verder dingen voor mekaar hebben zoals netten, lijnen en bordjes, alhoewel mensen zich aan dat laatste vaak niet houden. En wanneer het om kinderen gaat, wijs dan ouders op gevaren en hun verantwoordelijkheden. Er zijn grote verschillen hoe ouders daarmee omgaan. Zijn er te veel kinderen, dan maar geen rondleiding.' Derk Jan: 'Bij schoolbezoeken is de stelregel één begeleider op vijf kinderen, maar dat is in praktijk niet altijd zo. Probeer ze zoveel mogelijk in één ruimte te houden en haal ze meteen weg bij zaken waar gevaar kan zijn. Bij schoolbezoeken aan molens kun je daar iets aan doen door van te voren de school zelf te bezoeken en voorlichting te geven.'

Veiligheid en de molen

Wat zijn belangrijke aandachtspunten wat de molen zelf aangaat? Derk Jan wijst op de basis: 'Bij veiligheid, bijvoorbeeld als een molen op hol zou slaan, gaat het eerst om de molenaar zelf, dan om het publiek en dan om de molen.' Over dat op hol slaan geeft Sjoerd aan: 'De vang is als de molen

draait het enige middel om de molen te stoppen. Het gaat daarbij wel om onderdelen die op elkaar inslijten. Ze zijn makkelijk te controleren, maar dat moet je wel doen. Het gaat soms om kleine dingen.'

Derk Jan: 'Er wordt te weinig aandacht aan brandgevaar besteed. Op elke zolder moet een werkende brandblusser zijn. Per twee jaar branden gemiddeld drie molens af, door blikseminslag, vuurwerk, maar vaak ook door brandstichting.' Jan Herman reageert: 'Bij brand van een rietgedekte molen ben je ingeval van blussen met water kansloos. Verder zijn het bijna allemaal houten onderdelen en is alles kurkdroog. Het is ook lastig om er iemand uit te halen. Daarbij speelt ook de veiligheid van de eigen brandweermensen een rol. Daar wordt veel op geoefend en gelukkig is dat niet echt gebeurd.'

Veiligheid en de molenaar

De molenaar krijgt bij zijn opleiding al te maken met veiligheid, maar hoe gaat het in de praktijk met de veiligheid voor en van de molenaar zelf? Sjoerd: 'Met iets simpels als het dragen van veiligheidsschoenen kun je al veel ellende voorkomen.' Derk Jan vult aan: 'Evenals het dragen van handschoenen en er zijn ook stootpetjes.' En uiteraard is het ook van belang dat molenaars geen loshangende kledingstukken dragen, vooral niet als de molen draait. Sjoerd vervolgt: 'Als je iets gaat doen, is het altijd belangrijk dat je bij wat je gaat doen aan het risico denkt. Bijvoorbeeld bij het verplaatsen van een molensteen met een kraan moet je die eerst goed controleren. Het is voorgekomen dat een steen vanwege een defecte moer uit de kraan viel door een zolder en de molenaar er achteraan ging.'

Voor de veiligheid van de molenaar zijn goede arbeidsverhoudingen ook van belang. Sjoerd: 'Het is belangrijk dat de molenaar zich gehoord voelt door de eigenaar en dat die waarde hecht aan wat de molenaar vraagt of meedeelt. En als iets niet kan, moet dat uitgelegd worden.' Jan Herman: 'Als het goed is, moet het een wisselwerking zijn en goede samenwerking.' Jaap besluit: 'Daarmee kweek je *goodwill*: je moet het met z'n allen doen.'

De onfortuinlijke Fortuna

Interview met molenaar Klaas Hekker over asbreuk

Door: Johan van Dijk

Beeld: Jelte Oosterhuis

Zaterdag 3 juni 2023 is een dag die in Noordhorn nog lang herinnerd zal worden. De feestelijke braderie in het dorp werd in de loop van de middag bruto verstoord toen de bovenas van koren- en pelmolen Fortuna het begaf. Een flinke tegenslag voor het dorp waar de molen een zeer belangrijke functie heeft, maar in het bijzonder voor molenaar Klaas Hekker die al vele jaren aan deze bijzondere molen verbonden is. Enkele weken later blikt de bedreven molenaar terug op deze dramatische gebeurtenis.

Van jongste bediende naar nestor

Klaas Hekker (1949) is tegenwoordig de nestor van de vrijwilligers die zich bekommeren om de koren- en pelmolen van Noordhorn, maar dat is zeker niet altijd zo geweest. Sterker nog: 'ooit' was Klaas de jongste bediende op de molen. Vol enthousiasme haalt hij herinneringen op aan de periode dat de molen weer tot leven begon te komen: 'Oud-molenaar Bakker verkocht in 1971 de molen aan de toenmalige gemeente Zuidhorn. Wel had hij al de waaierkast en de zeverij van de molen aan de Zaanstreek verkocht, erg jammer dat we die niet meer hebben.' Ook de karakteristieke molenaarswoning hoorde bij de aankoop en dit rijksmonument kreeg als eerste een restauratie. De woning werd vervolgens verhuurd en met de inkomsten van de huur was het de bedoeling de restauratie van de molen mede te financieren. In de aanloop naar de restauratie werden in het dorp allerlei plannen gemaakt voor exploitatie van de molen. Klaas, inmiddels alweer vele jaren een inwoner van Assen, woonde in die tijd in Noordhorn. 'Het was in 1980 dat ik samen met onder andere Jan Wecke aan de slag ging om mee te helpen met allerlei klusjes op de molen. In maart van dat jaar hebben we de plaatselijke molencommissie opgericht. (Oude) molenaars uit de buurt zorgden dat de molen na de restauratie regelmatig draaide. Klaas werkte als elektricien bij de EGD, later Essent. Ondertussen waren zowel Klaas als Jan Wecke begonnen aan de opleiding tot vrijwillig molenaar bij Dick Wijchgel op koren- en pelmolen

De Hoop in Garsthuizen. Op 3 oktober 1985 slaagden beiden op koren- en pelmolen Stormvogel in Loppersum. Jan Wecke stopte een aantal jaren geleden en leeft inmiddels niet meer. Klaas is er als enige van de originele 'bemensing' nog steeds, nu aangevuld door Eric Leegte (geslaagd op 30 juni 2023!), André Bood en molengids Gerda Jaarsma.

Feest met een domper

Over de molen en de geschiedenis daarvan, en alle ervaringen van Klaas door de jaren heen, zou je een boek vol kunnen schrijven. Maar helaas is dat niet het hoofddoel van het interview met Klaas, we komen te spreken over de noodlottige zaterdag 3 juni 2023. Een feestelijke dag met een domper. Het mooie weer zorgde voor een gezellige drukte op de braderie in Noordhorn en vele mensen bezochten de molen. Op een aangenaam oostelijk briesje draaide de molen met vier hoge lijnen, een beperkte zeilvoering die net genoeg kracht gaf voor het malen van kippenvoer met één van de koppels maalstenen in de molen. Klaas heeft het moment zeer helder voor de geest staan: 'Gerda was een groep op de steenzolder aan het rondleiden. Ik was een groep kinderen aan het vertellen op de stellingzolder en had net de stenen schoongemalen. Opeens hoorde ik heel veel lawaai en een knal en had ik gelijk in de gaten dat er iets ernstigs aan de hand was. De molen stond op z'n fundamenten te schudden.' Het emotioneert Klaas nog steeds enigszins, maar op het zeer onfortuinlijke moment van de Fortuna wist hij als een goed kapitein snel en krachtig te handelen. 'Ik heb gelijk buiten op de stelling gekeken en zag dat het gevlucht voorover helde en op de stelling tot stilstand was gekomen. Eerst ben ik weer naar binnen gegaan om te zorgen dat alle bezoekers de molen veilig konden verlaten. Daarna heb ik direct de brandweer en de gemeente gebeld.' Zelf durfde de ervaren molenaar het wel aan om in de kap van de molen te gaan kijken. Zijn vermoeden van een asbreuk werd hier bevestigd en het bleek dat de trekstang die vroeger de zelfzwichting bediende, en nu twee remkleppen in de wieken, zorgde dat het wiekenkruis niet naar beneden viel.

Wiekenkruis op het kruispunt

Nadat de brandweer was gearriveerd werd besloten de kraampjes in de buurt van de molen te ontruimen. Klaas hield het hoofd koel en ook zijn collega-molenaars, op het moment van het ongeluk elders, schoten te hulp. De molenmaker en een kraanbedrijf werden ingeschakeld. Onder tussen kwamen vele inwoners van het dorp en ook de nodige molenliefhebbers een kijkje nemen bij de ongelukkige aanblik van de molen met zijn gebroken as. Klaas zelf besloot niet af te wachten tot het wiekenkruis op de grond lag en liet 'zijn' molen achter in de handen van zijn collega's en keerde aan het begin van de avond huiswaarts. In de avond werd uiteindelijk het wiekenkruis van de molen getakeld. Hiertoe moest eerst de al eerder genoemde zwichtstang worden doorgelepen. In de schemering 'landde' het wiekenkruis vervolgens op het kruispunt dicht bij de molen: dit is de enige plek waar je een wiekenkruis met roeden met een lengte van bijna 22 meter kwijt kunt. Zelf keerde Klaas de volgende dag terug om de schade op te nemen. En dat gold ook voor de dagen daarna: Klaas gaf aan de nodige lokale en regionale media interviews en schoof op maandagavond aan in de tv-studio Noord Vandaag, het actualiteitenprogramma van RTV Noord. Met de nodige emotie, maar ook krachtig en vastbesloten om door te gaan als molenaar stond de nestor van de Fortuna iedereen te woord. 'Het interview voor *de Zelfzwichter* is het laatste dat ik geef over het ongeluk, daarna gaan we weer vooruit kijken' vertelt de molenaar met een kleine glimlach.

Oorzaak en vervolg

Over de oorzaak van deze asbreuk is heel veel gespeculeerd en hoe deze heeft kunnen ontstaan zal misschien wel nooit geheel boven water komen. De gebroken as is van het fabricaat De Prins van Oranje, gegoten in 1890 en heeft nummer 1366. Aannemelijk is dat de as gegoten is voor deze molen: in 1890 werd deze gebouwd met gebruikmaking van de afgebroken molen van Elings in Grijpskerk, dit nadat de molen in Noordhorn was afgebrand. De as heeft in 1990 wellicht flink op

z'n donder gehad toen de molen op hol sloeg in een storm. Is er toen al een scheurtje ontstaan die uiteindelijk tot een asbreuk heeft geleid? Wat in ieder geval de redding is geweest in dit geval is dat de zwichtstang er voor heeft gezorgd dat het wiekenkruis niet naar beneden viel. Juist deze stang was enige jaren geleden vervangen en was een solide stuk metaal. Maar beter dan speculeren is wellicht vooruit kijken! Gijs van Reeuwijk, van Van Reeuwijk Bouwmeester, verzorgt de technische begeleiding van de molen en heeft de beschikking over een mal voor een Prins van Oranje-as. Het gieten van de as brengt uiteraard de nodige kosten met zich mee, maar de gemeente Westerkwartier zet zich in om als moleneigenaar deze molen weer aan het draaien én malen te krijgen. Het wiekenkruis is nog vrij nieuw en kan grotendeels hergebruikt worden. Alleen de zogenaamde fokken die op één molenroede zijn aangebracht, moeten worden vervangen weet Klaas te vertellen. Laten we hopen en duimen dat de molen snel weer draaiend en wel de skyline van Noordhorn mag verfraaien. 'Ik heb er goede hoop op, ik zal er met ziel en zaligheid aan blijven werken. Het ongeluk is voor mij geen reden om te stoppen, ik ga voorlopig door!' besluit Klaas Hekker.

Informatie over de Fortuna is te vinden op: groningermolens.nl.

De huidige functie van poldermolen De Eolus in Den Ham

Interview met molenaar Rob Hoving

Tekst en beeld: Herman Bink

Al vanuit de verte zie ik De Eolus staan in de zon, de wieken draaiend in de wind. Het is dinsdagmorgen 25 juli 2023. Ik heb een afspraak met de (vrijwillig) molenaar aldaar: Rob Hoving (1993). Uit de molen komen net vier Engelse toeristen. Ze lopen mij tegemoet over het smalle molenpaadje. Langs de molenaarswoning begeef ik me hierover naar de molen waar Rob mij breed lachend verwelkomt. Een vrolijke jonge molenaar. En wat al gauw blijkt: een enthousiaste verteller.

Wetenswaardigheden

Eerst hebben we het over enkele wetenswaardigheden van deze poldermolen: De Eolus, genoemd naar de Griekse en Romeinse god van de wind. De molen, een achtkante grondzeiler uit 1821, herbouwd in 1827, staat aan het Aduarderdiep nabij Steentil te Den Ham. Eigenaar is Stichting De Groninger Poldermolens. De romp is rietgedekt, de kap met hout gepotdekseld, het gevlucht is 19,06 meter. Tot 1906 had de molen zeilroeden, in dat jaar werd de zelfzwichting aangebracht. Bij een herstelbeurt in 1963 ook nog de Van Bussel stroomlijnneus met remkleppen, de zelfzwichting bleef. De Eolus is maalvaardig, bemaalt de Fransumerpolder. De vijzelcapaciteit is ongeveer 40 m³ water per minuut.

Positief virus

Ik vraag Rob wanneer zijn belangstelling voor molens is begonnen. Nou, dat begint al op de basisschool in Woltersum bij houtzaagmolen Fram in Woltersum. Rob: 'Tijdens het zomerkampje naast de molen namen we eens een kijkje in die molen. Dat maakte indruk op mij.' Niet veel later bezoekt hij in de omgeving meerdere molens, helpt soms mee met klusjes en besluit molenaar te worden. Hij mag de opleiding op poldermolen De Groote Polder in Slochteren pas beginnen als hij 16 jaar is. Al op 18 jarige leeftijd is hij gediplomeerd (vrijwillig) molenaar op de Zuidwendinger in Vierverlaten.

In 2013 komt er een vacature vrij voor poldermolen De Eolus. Rob solliciteert en wordt aangenomen. 'Zelf een molen bedienen en in standhouden vind ik steeds leuker, het is een soort positief virus. Dat gaat niet meer over,' zegt Rob die ook een opleiding volgde tot timmerman. Hij is boerenzoon en al op jonge leeftijd aan het timmeren op het erf van de boerderij van zijn ouders. Eerst maakt hij boomhutten, later molens op schaal. Net 15 jaar is hij nieuwsgierig naar de molenbouw. Hij besluit in de leer te gaan bij Molenmakersbedrijf Molema in Heiligerlee. Tegenwoordig werkt hij als molenbouwer bij Nieman Molenbouw te Wierumerschouw, samen met Martijn Scholtens en Edwin Nieman.

Het bedrijf is een voortzetting van Molenbouw Dunning, voorheen Bremer te Adorp.

Bewoning molen

'Vroeger', vertelt Rob, 'werd De Eolus bewoond.' Ik kijk rond in de kleine ruimte, zie een paar kleine ramen in de veldmuren, op de balken restanten oude verf. Rob gaat verder: 'Er was maar plaats voor één tafel met wat stoelen, een dubbele bedstee met daaronder een aardappelkelder. Er stond een potkachel met een rookkanaal dwars door het rietdek. Vrijwel alleen te gebruiken als de noord-oosten wind er niet in blies. Ook was er in een hoekje nog plaats voor een schapenstal.' Het bleek al gauw te krap voor de bewoners. In 1895 werd er een molenaarswoning naast gebouwd. 'Het huis waar ik nu in woon met mijn vrouw Natascha en dochtertje Vera.' Schapen hebben ze ook, maar die lopen buiten en hebben een eigen onderkomen.

Molenaars

Rob Hoving is de elfde molenaar op De Eolus. De eerste heette Jan Geers Neiland (1821-1830). Te vermelden zijn de negenden op rij: het echtpaar Bernard Dijk en Riek Dijk-Rienks. (1951-2001). Beiden molenaar. In de stormnacht van 9 op 10 november 1969 was het molenaarsvrouw Riek die de molen stopte toen hij aan de haal ging. Zo beperkte ze de schade die in 1970 en 1972 werd hersteld. Begin jaren zeventig begon Bernard met het geven van de opleiding tot molenaar. Dat deed

hij eerst thuis op De Eolus, later op molen de Onderneming in Vierhuizen. Als instructeur heeft hij zo'n zeventig molenaars opgeleid!

Bijzonderheid

In 1827 is de molen ongeveer 60 meter verplaatst. Hij stond in de weg voor de aanleg van een trekpad langs het Aduarderdiep. Het opgemalen water stroomt sindsdien over een zogeheten droge molensloot en via een duiker naar het Aduarderdiep. Een zeldzaamheid.

Waterschappen

In 1192 werd in Aduard het Sint-Bernardusklooster gesticht in een gebied dat door de zee werd bedreigd. Dit klooster hield zich bezig met het inpolderen van kwelders en het verbeteren van de afwatering. Deze monniken hebben het Aduarderdiep gegraven. Daarmee regelden ze de hoofdwaterafvoer vanaf Drenthe naar zee. De landerijen van de boeren echter lagen onder de zeespiegel en bleven erg nat. Boeren lieten daarom in latere eeuwen kleine poldermolens op hun land bouwen om hun eigen landerijen te bemalen. Dit leverde regelmatig conflicten op. Boeren met lageregelegen land werden ondergemalen door boeren met land dat hoger lag. Daarom was er vanaf 1807 een vergunning nodig voor het bouwen van een poldermolen. Toen ontstonden er ook betere samenwerkingsverbanden onder de boeren: de eerste waterschappen.

Gebruik

De natuurlijke afwatering van de Fransumerpolder in het Aduarderdiep bleek niet voldoende. In 1821 gebouwd kon De Eolus deze polder gaan bemalen. Tot 1986 deed de molen dat op windkracht, toen werd die functie overgenomen door een elektrisch gemaal. De Eolus bleef maalvaardig en wordt tegenwoordig gebruikt voor noodbemaling van de Fransumerpolder (451 ha) in het gebied van waterschap Noorderzijlvest. Op eigen initiatief zet Rob de molen meerdere keren per jaar in bij hoog polderpeil. Hij doet dat ook op verzoek van het waterschap Noorderzijlvest, wat dit jaar vanaf begin mei tot eind juli nog het geval was toen het elektrische gemaal in revisie was. Rob: 'Het bemalen van de polder op windkracht, dat is het mooiste wat er is.'

Molenmuseum(pje)

Rob neemt mij mee naar boven in de molen en toont mij zijn museum. Allerlei molenattributen en modelmolens zijn er te bewonderen. Modellen waar hij enthousiast over vertelt. Hij bouwt ze soms zelf en is nu bezig met de restauratie van een oude weidemolen die vanaf 1972 naast de molen stond.

Voor bezoekers: voor wandelaars (Ligt enkele kilometers westelijk van het Pieterpad), fietsers en andere toeristen een interessante verzameling om te bekijken. Men krijgt een indruk van het ingenieuze bouwwerk door onze voorouders ontworpen: de windmolen. En nog vele andere soorten molens waarover meer in het boek dat Rob Hoving schreef toen De Eolus in 2021 200 jaar bestond. De molen is te bezoeken op afspraak: 06-40795109.

bron: Rob Hoving en het door hem geschreven boekwerk over de molen 'De Eolus 200 jaar bemaling van de Fransumerpolder'

Twee korte filmpjes

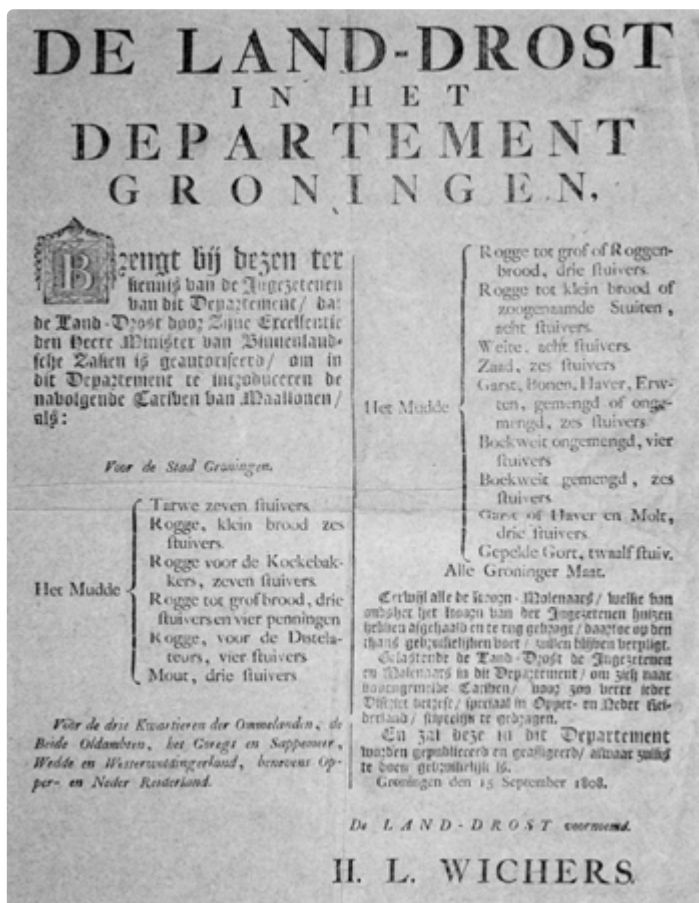
Museale molenvondst

In de collectie van de Jan Menze van Diepenstichting, waarvan het depot op het terrein van de Fraeylemaborg in Slochteren staat, bevindt zich het boek 'De land-drost in het departement Groningen' waarin tarieven van maallonen zijn vastgelegd voor alle molenaars in het departement Groningen.

Gedateerd 15 september 1808 en ondertekend door de Landdrost H.L. Wichers.

Bron: Geschiedenis van de techniek in Nederland. De wording van een moderne samenleving

1800-1890. Deel I (1992)–H.W. Lintsen

Korenmolenaar als beroep

Het malen van graan was een ambachtelijke activiteit. Het vereiste vaardigheden die de korenmolenaar verwierf door jarenlange oefening in de praktijk. In vele gevallen ging het bedrijf over op de zoon van de molenaar, die tevens als leermeester optrad. Nederland kende talrijke geslachten waarin het ambacht van korenmolenaar werd voortgezet, soms tot ver in de twintigste eeuw. De molen was gepacht of eigen bezit, eventueel samen met een compagnon. Het bedrijf was een typisch kleinbedrijf. De molenaar werd bijgestaan door één of enkele knechts. Stond hij er alleen voor, dan werkte zijn vrouw mee.

Gereedschap

Het kleinbedrijf maakte een verregaande opsplitsing van taken niet mogelijk. De molenaar vervulde derhalve naast het malen van graan vele andere taken. Zo behoorde ook het onderhoud van de molen tot zijn werk. Kortom, de molenaar behoorde vaardig te zijn in houtbewerking. Hamers, beitels, een zaag, een fijne houtvijl, een duimstok en enkele andere gereedschappen vond men op iedere molen. De molenaar deed zoveel mogelijk zelf. Alleen voor het grote herstelwerk werd de molenmaker ingeschakeld. Handleidingen met precieze aanduidingen van technische details van molens en werktuigen, met richtlijnen omtrent maalsnelheid, temperatuur en

NIEMAN

MOLENBOUW

ONDERHOUD • RESTAURATIE

Bezoekadres Wierumerschouwsterweg 17
9774 TE Adorp

Postadres Hoofdweg 156
9617 AL Harkstede
niemanmolenbouw@gmail.com
+31 6 20414397

Wieringa
bouwadvies

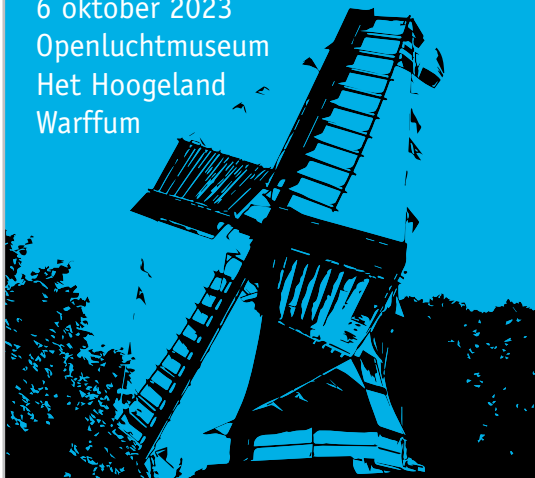
**SPECIALIST
IN MOLENS**

Wij helpen u graag met
advies en begeleiding bij
het behoud van uw molen.

Hoofdstraat W-4a
9951 CC Winsum

Groninger Wind

6 oktober 2023
Openluchtmuseum
Het Hoogeland
Warffum

Contactmiddag voor diverse betrokkenen
uit de Groninger molenwereld

Gilde van Molenaars
afdeling Groningen

DISCUS

UW HUISDIEREN SPECIALZAAK

Ekkelkamp

- * Tropische vissen, aquariums en benodigdheden
- * Hengelsport en benodigdheden
- * Vogels, vissen en knaagdieren
- * Hondensport, dierbenodigdheden
- * Dierverzorging en -apotheek
- * Paarden- en veevoeders
- * Klompen en laarzen

Fa. Ekkelkamp
Rijksstraatweg 135 Haren
tel. 050-535 02 15

verschillende meelkwaliteiten bestonden niet in Nederland, in tegenstelling tot veel andere landen. De overdracht van de nodige kennis op de nieuwelings in het vak vond in de praktijk plaats.

Gildevoorschriften

Korenmolenaars in de steden waren tot het eind van de achttiende eeuw in een gilde georganiseerd. De toelating tot het beroep en de beroepsuitoefening waren daarmee gereguleerd. Er golden onder meer strenge afspraken omtrent de inrichting van het bedrijf, de dienstverlening aan de klant, het maalloon en de tijden waarop het bedrijf mocht worden uitgeoefend. De voorschriften scheidden het beroep ook scherp af van andere beroepen. Korenmolenaars mochten bijvoorbeeld niet in meel handelen of brood bakken. Dit betekende dat zij alleen in opdracht tegen een vastgesteld loon maalden. Het was verboden om klanten te werven door speciale diensten te verlenen of klanten te bevoordelen die meer betaalden. De molenaar moest het graan malen in de volgorde van aankomst: 'wie het eerst komt, het eerst maalt'. Indien het meel slecht gemalen was, kon de molenaar beboet worden en moest hij het meel vergoeden. De gildevoorschriften beperkten de onderlinge concurrentie en de concurrentie van buitenstaanders.

De gildeorganisatie beschermde de gildebroeders en hun gezin tegen de gevolgen van tegen-slag, ziekte en de zorgen van de ouderdom. Zij garandeerde in principe ook de kwaliteit van de dienstverlening aan de klant.

Molendwang

Het einde van de oude Republiek in 1795 bracht de opheffing van het gildewezen. Gilden waren in strijd met de verkondigde vrijheid van beroep en bedrijf. Afschaffing volgde na herhaaldelijk debat in 1798 en 1808 en werd bevestigd door Koning Willem I in 1818. Rond diezelfde tijd werd de molendwang afgeschaft. Dit was het recht om van de inwoners in een bepaald gebied te eisen dat zij hun graan nergens anders mochten laten malen dan op een bepaalde molen en tegen een vastgesteld maalloon. De molendwang kwam in vele streken en steden voor, hoewel niet overal. De korenmolenaars verloren met het molenaarsgilde en de molendwang hun sterke monopoliepositie. Iedereen kon in principe een korenmaalders beginnen. Men had daarvoor weliswaar een vergunning nodig, maar die kon niet geweigerd worden op grond van concurrentieoverwegingen. De burger en de boer waren verder vrij hun graan daar te laten malen waar zij dat wensten. In de negentiende eeuw klaagden korenmolenaars regelmatig over de te grote concurrentie en drongen zij bij

de plaatselijke overheid aan op beschermende maatregelen, zoals het weigeren van vergunningen aan nieuwkomers of het dwingen van bakkers hun graan in de stad te malen. Ook trachtten zij nieuwkomers tegen te werken door bijvoorbeeld hen uit te sluiten van samenwerking en onderlinge steunverlening.

Aanzien

De korenmolenaar was in vele streken in Nederland een burger met aanzien, met enige goede wil de plaatselijke industrieel te noemen en samen met de geestelijke, de burgemeester en de brouwer tot de notabelen van een stadje of dorp behorend. De maatschappelijke positie van de korenmolenaar was echter onder druk komen te staan. De afschaffing van de gilden had gezorgd voor een toenemende concurrentie. Dat was vooral merkbaar in de steden waar veel korenmolens waren, zoals Amsterdam dat ruim dertig molens op het stedelijk grondgebied had en nog een ruim aantal in de directe omgeving. Drie Amsterdamse molenaars die het stadsbestuur vroegen om maatregelen tegen de bovenmatige concurrentie in de graanmaalders, merkten op dat 'hoe groot in aanzien het te vaak met een afgunstig oog beschouwde bedrijf van korenmolenaar zich aan sommigen moge voordoen, het in zichzelf altoos een kostbaar, maar gering en aan vele onaangenaamheden onderworpen bedrijf is...'

Maalloon

Om wilde concurrentie te voorkomen, bleef de samenwerking tussen de Amsterdamse korenmolenaars in een andere gedaante gewoon voortbestaan. De gildekeuren waren vervangen door een overeenkomst 'tusschen de eigenaars en bemaalders van de korenmolens te Amsterdam.....met het doel om misbruiken te weren en den onderlingen naijver te bepalen tot eene eerlijke mededinging'. Het maalloon werd in onderling overleg vastgesteld en bij alle bakkers en andere opdrachtgevers centraal geïnd door een ontvanger, zodat ontduiking

van het afgesproken tarief door individuele molenaars onmogelijk was. Een belangrijk deel van het maalloon ontving de molenaar die het betreffende meel gemalen had, niet terug. Het verdween in een centrale kas die regelmatig gelijk over de leden (molensgewijs) verdeeld werd. Het resultaat was uiteindelijk een forse nivellering van de inkomsten van de molenaars. Zonder de herverdeling zou de rijkste molenaar meer dan dertien maal zoveel verdienen hebben als de armste; door de herverdeling nam het verschil af tot minder dan het drievoudige.

Kortom, de Amsterdamse graanmaalterij werd beheerst door een kartel. De samenwerking kreeg ook vorm in een bestuur, in een weduwen- en begrafenisfonds, in onderlinge bijstand bij rampspoed (bijvoorbeeld brand), in bepalingen waaraan knechten moesten voldoen, en dergelijke. Molenaars van buiten de stad waren de belangrijkste concurrenten voor de komst van de stoomkorenmolenaars. Het kartel slaagde er echter iedere keer weer in, gedeeltelijk in samenwerking met het stadsbestuur, deze concurrentie effectief uit te schakelen.

H.L.F. Siemensma

Ander molennieuws

Groninger Wind: Welkom, windliefhebbers en molenaars van hart en ziel!

Het Gilde van Molenaars afdeling Groningen, de Molenwerkgroep Oost-Groningen en Erfgoedpartners organiseren het evenement 'Groninger Wind: Een draaiende toekomst voor onze molens!'. Zij nodigen iedereen uit, die enige vorm van passie voor de Groninger molens voelt – zoals eigenaren van molens, molenaars en molengidsen, erfgoed- en landschapsbehartigers, molenmakers, adviseurs en andere geïnteresseerden- om op 6 oktober naar het Openluchtmuseum in Warffum te komen voor een molenmiddag met verschillende sprekers. Zij belichten de tijdloze betekenis van de molens in onze regio en verkennen de mogelijkheden voor de toekomst.

Jan Oomkes, voorzitter Stichting de Groninger Poldermolens, gaat in op de uitdagingen en verantwoordelijkheden die komen kijken bij het beheren van deze prachtige bouwwerken. Is het een lust, een passie die ons voortdrijft, of een last, waarbij we soms moeten strijden om het erfgoed in stand te houden?

Als projectleider bij landschapsbeheer Groningen heeft Nicol Perdok een uitgebreide expertise op het gebied van het Groningse landschap en zijn karakteristieke molens. Tijdens haar presentatie zullen de bijzondere eigenschappen van Groningse molens worden benadrukt, evenals de uitdagingen en kansen die gepaard gaan met het behoud ervan in een snel veranderende wereld.

Jippe Kreuning, adviseur van de Vereniging De Hollandsche Molen, geeft inzicht in de uitdagingen en kansen die 'jonge' molenaars te wachten staan. Hun enthousiasme en toewijding zijn essentieel voor het behoud van onze molens en het voortzetten van hun waardevolle tradities.

Dit evenement biedt een uitstekende gelegenheid om met gelijkgestemden over onze molens te praten.

Datum en tijd: vrijdag 6 oktober 2023
van 12:30 tot 17:30 uur

Locatie:

Openluchtmuseum Het Hoogeland,
Schoolstraat 4, 9989 AG Warffum

Kosten voor deelname: Deelname is gratis.

Reageer daarom op tijd want er is plek voor maximaal 80 bezoekers.

Voor aanmelden, [klik hier!](#)

Groninger Wind:
Een Draaiende Toekomst voor Molens!

6 oktober 2023
Openluchtmuseum *Het Hoogeland* te Warffum
Inloop vanaf 12:30 uur

Een contactmiddag voor alle betrokkenen uit de Groninger molenwereld

Sprekers:
Jan Oomkes
Nicol Perdok
Jippe Kreuning

Gilde van Molenaars afdeling Groningen
ERFGOEDPARTNERS

Molenaar Rolf Wassens geridderd en 50 jaar molenaar

Op vrijdag 8 september 2023 is Rolf Wassens uit Wildervank in de Lindesche Molen in het Gelderse Vorden benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Een van de redenen voor het toekennen van deze hoge onderscheiding is het feit dat hij al meer als 50 jaar als molenaar actief is: op 2 juni 1973 slaagde de toen 20-jarige Rolf voor zijn molenaarsexamen op korenmolen De Meeuw in Garnwerd. Na onder andere in Schiedam en zijn geboorteprovincie Drenthe als molenaar actief te zijn geweest, is Rolf vanaf 1980 verbonden aan koren- en pelmolen Joeswert in Feerwerd. Hij was hier vele jaren beroepsmatig meester-molenaar, sinds enige jaren is hij hier nog regelmatig als vrijwilliger actief. In het decembernummer van De Zelfzwichter zal uitgebreid bij Rolfs lange carrière stil worden gestaan.

In memoriam Thomas Sleyfer, molenaar en biotoopwacht

Beeld: Elmer Spaargaren

Op 6 juni 2023 overleed Thomas Sleyfer. Niet iedereen in de Groninger molenwereld zal (meer) weten wie hij was, omdat hij op bescheiden maar wel doortastende wijze te werk ging. Hij bekleedde de functie van biotoopwachter van het Gilde van (vrijwillige) molenaars afdeling Groningen. Daarbij zocht hij zoveel mogelijk contact met organisaties en overheden om te voorkomen dat er problemen rondom de molenbiotoop zouden ontstaan. Zijn motto was dat goede voorlichting en afstemming veel problemen kunnen voorkomen. Daarom spoorde hij molenaars aan om de kranten goed in de gaten te houden wat betreft bouwplannen in de omgeving van de molen. Hierdoor was het mogelijk om tijdig en deskundig actie te ondernemen. Samen

met het Groninger Molenhuis heeft hij dan ook verschillende zienswijzen opgesteld naar aanleiding van nieuwbouwplannen en meestal leidden die tot goede oplossingen. Dat kon het op een andere wijze plaatsen van een dakkapel zijn, maar ook het aanpassen van de soort bomen bij de aanplant van een boerenerf.

Molens en omgeving

In de [Zelfzwichter 2011.4](#) verscheen onder de titel Molens en de omgeving een artikel over het belang van een goede molenbiotoop. Daarin komen zijn ideeën goed naar voren: 'Sleyfer benadrukt daarbij dat het in eerste instantie de taak van de (vrijwillige) molenaars is om de omgeving van de molen in de gaten te houden. De molenaars hebben de kortste contacten met de omgeving en kunnen de lokale kranten het beste in de gaten houden om te zien of er eventueel bouw- of beplantingsplannen in de buurt van de molen zijn. Molenaars moeten vooral letten op: bouwplannen, bestemmingsplannen en ruimtelijke visies.'

Molenaar

Behalve biotoopwachter was Thomas Sleyfer ook molenaar. Zijn opleiding tot molenaar deed Thomas bij Leen Duijm op De Helper. In 2003 volgde het examen. Vanaf 2005 was hij, naast molenaar Cor Kosmeier, deel gaan uitmaken van het team van De Korenschoof. De laatste jaren was hij niet meer veelvul-

Waarnemend burgemeester Sandra Korthuis van de gemeente Veenendam met de gedecoreerde en diens echtgenote Johanna

Thomas Sleyfer (rechts) op de stelling van de Aeolus in Farmsum samen met Theo Bijl

dig op deze molen in Noordlaren te vinden omdat hij mantelzorger was voor zijn vrouw. Bovendien kampte hijzelf met ziekte waardoor hij de laatste vier jaar niet meer met de molen kon draaien. Naast molenaar zijn vond hij het ook leuk om andere activiteiten te organiseren. Kosmeier herinnert zich dat Sleyfer eens een fototentoonstelling in De Korenschoof inrichtte. Ook organiseerde hij regelmatig Lionsbijeenkomsten in de molen.

De medewerkers van het Groninger Molenhuis bewaren goede herinneringen aan Thomas Sleyfer.

Door: Thea Pol

Beeld: Kim van Steenwijk

Spin in het web voor Erfgoedpartners: afscheid Gea Geertsema-ten Broek

De afgelopen negentien jaar was ze een vertrouwd gezicht bij Erfgoedpartners. Aanvankelijk voornamelijk als aanspreekpunt voor de Groninger molenwereld, later ook voor andere erfgoedsectoren in Groningen. Gea Geertsema-ten Broek (66) ging dit voorjaar met pensioen.

In 2004 maakte Gea, samen met haar collega Douwe van der Zee, kennis met Museumhuis Groningen (de voorganger van Erfgoedpartners), dat toen al zetelde aan het Lopende Diep 8 in Groningen. De Stichting De Groninger Molen, de werkgever van Gea en Douwe (technisch medewerker), die samen met de Stichting Oude Groninger Kerken was gehuisvest aan de Aweg, zocht een nieuw onderkomen voor beide medewerkers. De Stichting Oude Groninger Kerken verhuisde namelijk naar de Remonstrantse kerk aan de Coehoornsingel. Het Museumhuis Groningen bood die ruimte. 'Ik had meteen een positief gevoel', herinnert Gea zich. 'De samenwerking verliep vlot. Aanvankelijk was het uitzoeken welke werkzaamheden nog apart waren en wat al samen kon worden gedaan. Al doende kwamen wij erachter dat ik vooral affiniteit had met financiële administratie; ook het personeelswerk lag mij en kwam daarom onder mijn hoede: contracten maken, betalingen regelen en dergelijke.' Gea hield zich in het begin vooral bezig met molen-gerelateerde zaken maar allengs veranderde dat. 'Er kwam een gezamenlijk bestuur. Het voorbereiden van de vergaderingen, samen met Roeli, en het notuleren van de vergaderingen heb ik altijd zeer interessant gevonden.'

Hoogtepunten

Gevraagd naar Gea's hoogtepunten tijdens haar werk voor het Molenhuis noemt ze meteen het Jaar van de Molens (2007). 'Er werden in dat jaar verschillende voorstellingen van Bredero's Klucht van de molenaar (1613) gegeven. Deze voorstellingen werden uitgevoerd door een professioneel gezelschap waartoe onder andere de bekende acteur Jérôme Reehuis (1939-2013) behoorde. Ik heb toen verschillende molens geregeld waar de voorstelling werd gespeeld, zorgde voor vrijwilligers en andere zaken. Ook had ik regelmatig contact met Noraly Beyer, die de PR verzorgde. Een ander hoogtepunt is, vind ik, dat wij als Molenhuis ons sterk hebben gemaakt voor de restauratie van de molens. Wij inventariseerden bij de moleneigenaren wat hun wensen en prioriteiten waren. Dat vonden wij belangrijk. De wensen van de moleneigenaren hierin waren dus leidend. Ik heb dat

als een mooie samenwerking ervaren. Daarnaast heeft het Molenhuis een subsidieafpraak met het J.B. Scholenfonds kunnen bewerkstelligen. Molenstichtingen kunnen jaarlijks een beroep doen op deze subsidie. Onder deze regeling vallen veertig molens. Een behoorlijk aantal van het molenbestand in Groningen.'

Erfgoedpartners

De laatste jaren heeft Gea behalve de molenwereld ook andere sectoren binnen de Groninger erfgoedwereld leren kennen. Erfgoedpartners (samenvoeging Museumhuis Groningen en het Groninger Molenhuis) kwam tot stand. Dat betekende dat ook ander erfgoed dan molens Gea's pad kruiste. Gea: 'Ik heb dat interessant gevonden en er veel van geleerd. Hoe zit de museumwereld in elkaar of de provincie. Maar de financiën waren toch een belangrijk deel van mijn werkzaamheden. Leuk, al zaten er ook wel eens lastige kanten aan.'

Er zijn veel ontwikkelingen geweest vindt Gea. 'Erfgoedpartners vertegenwoordigt een grote groep binnen de Groninger erfgoedwereld. Ik hoop dat het goed blijft gaan met de organisatie. Het is een inktvis met veel tentakels geworden. Goed communiceren blijft belangrijk. Wat ik het meest zal missen? Het contact met collega's!'

Jubileum Vereniging De Hollandsche Molen Jubileumactiviteiten

Digitale brochure met wandel- en fietsroutes van De Hollandsche Molen

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan heeft De Hollandsche Molen een brochure gemaakt met wandel- en fietsroutes langs molens. Daarvoor selecteerden zij zes wandel- en zes fietsroutes verspreid over heel Nederland. Het zijn prachtige routes door de rustieke beekdalen van watermolens, door landschappelijk erfgoed langs poldermolens, en over de stellingen van historische stadjes. In de brochure zijn ook tips en adressen voor lunch, diner, overnachting en bezienswaardigheden op de routes opgenomen. Met behulp van QR-codes kom je gemakkelijk op de routekaart en website van de molens. Belangstellenden kunnen

de brochure downloaden van de [website](#) na het doorgeven van het e-mailadres.

Kijk voor meer informatie op molens.nl/100jaar

'Historic conservation' in molen Hollands Welvaart Mensingeweer

Halfjaarlijks vindt de internationale online conferentie 'The Craft of the Miller' plaats. Een van de inleidende filmpjes werd voor Erfgoedpartners gemaakt door Johan van Dijk en Frans Driesens. Het (Engelstalige) filmpje is via [deze link](#) te bekijken.

Nieuwsbrief Gedecoreerd!

In juni 2023 verscheen de eerste digitale nieuwsbrief van de Zelfzwichter. Aanleiding was dat meerdere molenaars een onderscheiding hadden ontvangen. De redactie vond dit een goede aanleiding voor het uitgeven van een speciale nieuwsbrief. De [informatie over de gedecoreerde molenaars](#) had anders tot september moeten wachten. Nieuwsgierig wie zijn onderscheiden en met welke onderscheiding? Of bent u de namen van de gedecoreerden vergeten?

De geslaagden die in de provincie Groningen hun opleiding hebben gevolgd en/of hun Getuigschrift 'Vrijwillig Molenaar' hebben behaald, uitgereikt tijdens de feestelijke vergadering van Vereniging De Hollandsche Molen op molen De Ster te Utrecht op 22 april 2023 zijn: Nicolas Nijhof (tijdens het nemen van de foto niet meer aanwezig), en vervolgens van links naar rechts: Douwe van der Zee, Jeroen Elfrink, Anton Vellema, Paul Casteleijn, Manny Wiersma en Johannes Nijmeijer.

MOLENSTEENMAKERIJ

**HANS
TITULAER**

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Alle soorten molensteinen, scherpdienst, afstellen, maaltechnisch advies.
Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.
Restauratie van stenen en maalstoelen.
Kweernen, wrijfstenen, demo-stentjes.
Kneus- en scherphamers.

www.molensteinen.nl

Werkplaats: Eendenpoelseweg 6a, 6581 AB Malden, Nederland
Tel.: 0031 (0)24 696 36 54 / 0031 (0)6 53 66 76 86
E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

PASSIE VOOR
DUURZAAM
AMBACHTELIJK
MEEL

Broodmeel - cakemixen - pannenkoek mixen - bakbenodigdheden

Molenaarwinkel

In onze molenaarwinkel aan de Woldweg 70 in Kropswolde vindt u een uitgebreid assortiment aan diverse broodmixen, cakemixen etc.

Webwinkel

Erzoek onze webwinkel en maak kennis met alle producten die wij kunnen leveren. Per bestelling voor 12.00 uur kunnen de vragende dag al bij u thuis geleverd worden.

Mulder Pot - Kropswolde, Woldweg 70, 9607 PG Kropswolde, 0598 - 394 933
www.molensmulderpot.com

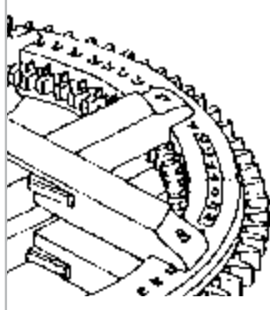
Aannemers-Restauratie & Molenmakersbedrijf

Molema

V.O.F.

Provincialeweg 4a, 9677 TW Heiligerlee. +0031(0)597 - 591660
info@molemavof.nl www.molemavof.nl

Het Groninger Landschap

VOOR GOEDE DOELEN

Steun de molens van Het Groninger Landschap
Word Beschermer

www.groningerlandschap.nl/beschermer of bel (050) 313 59 01

Molenonderhoud

Tekst en beeld:
Ids van der Honing

Verslag van het herplaatsen van de kap, het steken van de roeden en het afhangen van de staartbalk van molen Aeolus in Adorp

Donderdag 8 juni 2023. In de ochtendnevel staat molen Aeolus in Adorp. De molen heeft drie jaar zonder roeden gestaan en was afgedekt met een noodkap. Adorpers spraken over de zoutstrooier. Het takelwerk zou om 08:00 uur beginnen maar de kraanwagen heeft anderhalf uur

vertraging door materiaalpech. Na het opstellen van de kraanwagen wordt de noodkap naar de grond gebracht. De noodkap beschermt de romp anderhalf jaar tegen inregenen en droeg de bliksemafleider. De kap hangt in de takels. Met de beide takels aan de korte spuit (achterkant kap) balanceert men de kap. Na veel geratel van de kettingtakels hangt de kap met z'n onderkant horizontaal aan de hijskraan. Eindelijk gaat de kap omhoog. Op veilige afstand volgt het nieuwsgierige publiek het werk aan de molen. Ook voor het steken van de roede is belangstel-

ling in Adorp; het begint weer op een molen te lijken!

De molen is hiermee nog lang niet klaar met de restauratie. De roeden en het staartwerk moeten nog afgebouwd worden. Van buiten ziet de Aeolus er dan weer uit als een molen. Alle aandacht gaat daarna uit naar het binnenwerk, de inrichting van maal- en pelwerk, vernieuwen van kamwielen (tandwielen), van het luiwerk en kruiwerk.

De volgende bijdrage is van Wieringa molenbouwadvies:

Stichting De Groninger Poldermolens

Krimstermolen te Zuidwolde
Het schilderwerk van de staart, achterkeuvelens en voorkeuvelens is bijgewerkt.

Noordermolen te Noorddijk

De hele molen, met uitzondering van het gevlucht, is geschilderd.

Meervogel te Hoeksmeer

De hele molen, met uitzondering van het gevlucht, is geschilderd.

Eolus te Den Ham

De staart is geschilderd en delen van het potdekselwerk van de kap zijn vervangen.

Molenstichting Onderdendam

Molen Husingo te Onderdendam

De staartconstructie is geschilderd en enkele kistramen zijn hersteld.

Het Groninger Landschap

Ceres te Spijk

De molen is voorzien van een nieuwe kruilierkabel. De bevestiging van de lange schoren met de staartbalk is hersteld.

Widde Meuln te Ten Boer

Er is onderhoud uitgevoerd aan het gaande werk, een gebroken kam van het bovenwiel is hersteld. Het bovenwiel deugdelijk afgesteld en vastgezet. De molenromp is gereinigd.

Zeldenrust te Westerwijtwerd

Er is onderhoud uitgevoerd aan het gaande werk. De vang is gecontroleerd, het knellen van de vangbalk in de ezel is verholpen. Het voorwulf is voorzien van een veiligheids-opstaphandgreep.

De Lelie te Eenrum

De halslager is hersteld, het zelf-stellende gietijzeren lager is voorzien van een nieuwe laag witmetaal.

Nieberter Molen te Niebert

De molen is gerestaureerd in het kader van de GRRG. Hierbij zijn ook diverse onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd: Door houtrot aangetaste onderdelen van de kap en stelling zijn hersteld, diverse onderdelen van de molen zijn geschilderd.

De Hoop te Middelstum

Er is onderhoud uitgevoerd aan het gaande werk, de bovenbonkelaar is gecontroleerd en deugdelijk afgesteld. De ophanging van de vangstok is vervangen.

Molenstichting Midden- en Oost-Groningen

De Groote Poldermolen te Slochteren

Het schilderwerk van de molen is plaatselijk bijgewerkt.

De Ruiten te Slochteren

Delen van de voorzomen zijn vervangen tezamen met het door houtrot aangetaste teerluik, één van de stormluiken en één van de hammen. De kruilier is hersteld en geschilderd. Het schilderwerk van het gevlucht, voorkeuvelens en de onderzijde van de kap is bijgewerkt.

Fraeylemamolen te Slochteren

De nieuwe houten vijzel is herplaatst in de vijzelbak.

Noordermolen te Noordbroek

Het houten hekwerk rondom de molen is plaatselijk hersteld. Het gevlucht en voorkeuvelens zijn geschilderd.

De Dellen te Nieuw-Scheemda

De staartconstructie is geschilderd. De rompbekleding is plaatselijk hersteld.

Gemeente Het Hogeland

Eva te Usquert

Er is onderhoud uitgevoerd aan het gaande werk, de halssteen is vervangen, het steenbed is deels vernieuwd. Het houten tussenachtkant is hersteld. Het dakbeschot van het voorwulf is hersteld.

Grote Geert te Kantens

Er is onderhoud uitgevoerd aan het gaande werk, een aantal kammen is vervangen. Het schilderwerk is plaatselijk bijgewerkt. De staartbalk is voorzien van een nieuwe klos.

De Liefde te Uithuizen

De stelling is hersteld, diverse stellingliggers, stellingschoren en stellingplanken zijn vervangen. De scharnieren van een stellingdeur zijn vervangen.

Windlust te Zandeweer

Het hemeltje is hersteld.

Uit de Groninger molenwereld

Molenstichting Midden- en Oost-Groningen

Feestelijke heropening van en onthulling picknicktafel bij molen De Dellen op 16 juni 2023

Op 20 september 2020 is spontaan een roede afgebroken van onze poldermolen De Dellen te Nieuw-Scheemda, gemeente Oldambt. Na inspectie en röntgenonderzoek bleek de oorzaak metaalmoeheid en een lasfout te zijn en moest de andere roede ook verwijderd worden. Voor de MsMOG was dit een enorme tegenvaller en kostenpost. Het herstel is dankzij de (financiële) hulp en inspanning van velen voorspoedig verlopen.

Onder grote belangstelling en uitstekend draaiweer heeft op 16 juni 2023 mevrouw Cora-Yfke Sikkema, burgemeester van Oldambt, de openingshandelingen verricht door onder andere het in werking stellen van een klok en heeft zij, samen met de molenaar André Schuthof, de door de MsMOG gewonnen picknicktafel onthuld. De heropening verliep in een ontspannen feestelijke sfeer en het MsMOG-bestuur en de molenaar zijn verheugd dat molen De Dellen na twee jaar en negen maanden weer volop kan draaien en bezoek kan ontvangen.

[RTV Noord was aanwezig bij de opening.](#)
[Voor hun reportage.](#)

Officiële aftrap van twee unieke fietsrondjes langs de molens van de Molenstichting Midden- en Oost-Groningen (MsMOG)

De MsMOG is juridisch eigenaar van tien grote polder- en korenmolens en twee kleine poldermolens in de gemeenten Midden-Groningen en Oldambt. De missie en het doel van de MsMOG is dit cultureel erfgoed voor het nageslacht te bewaren en actief te laten draaien door het organiseren van diverse activiteiten (wandel- en fietsroutes, presentaties, workshops) en een goede actieve PR en communicatie.

Momenteel zijn circa 50 vrijwilligers in allerlei functies aan de MsMOG verbonden.

Op maandag 17 juli 2023 heeft in de Molenshuur bij molen De Noordstar in Noordbroek onder aanzienlijke belangstelling de officiële presentatie en aftrap plaatsgevonden van twee unieke fietsrondjes langs de twaalf molens van de Molenstichting Midden- en Oost-Groningen.

Na introductie door Reint Huizenga, voorzitter van MsMOG, werd door bestuurslid en voorzitter communicatiecommissie Bert Steenhuizen het doel en belang van de fietsrondjes uitgelegd. Beide fietsroutes zijn via de fietsknooppuntplanner van de ANWB uitgezet en zijn met een groot aantal bedrijven en rustpunten, waar iets genuttigd of bekeken kan worden (onder andere MFC Houtstek te Slochteren), tot stand gekomen. In de vorm van een acht met knooppunt de Slochterhaven te Slochteren zijn een oostelijke route van 42 km en een westelijke route van 48 km uitgezet. Beide routes kunnen apart gefietst worden maar indien gewenst en mogelijk ook in één keer. Van beide routes zijn folders beschikbaar, die in de regio zijn verspreid en tevens via diverse media en websites digitaal beschikbaar zijn.

Met het creëren van deze fietsrondjes en andere activiteiten hoopt de MsMOG een breed publiek te interesseren om een bezoek aan haar molens te brengen om dit cultureel erfgoed met zijn eigen verhaal en geschiedenis – en met hulp van bedrijven en instellingen - in de gemeenten Midden-Groningen en Oldambt onder aandacht te

brengen en houden. Deze oude culturele molens hebben een essentiële rol bij het ontstaan van Nederland en dus ook Groningen gespeeld en verdienen een blijvende plaats in de geschiedenis van ons land en onze provincie.

Reint Huizenga

Nieuwsgierige studenten, geïnteresseerde brugklassers en ontwapenende kleuters ... Ze kwamen allemaal naar de molen!

Zo rond het voorjaar begint het weer: de eerste aanvragen om een molen van onze stichting Midden- en Oost- Groningen te mogen bezoeken, komen binnen.

Allereerst de ESN. Sinds een jaar of vijf onderhouden we warme contacten met het Erasmus Student Network in Groningen. De samenwerking met deze internationale studentenorganisatie levert telkens weer een mooi resultaat op, soms een excursie naar borgen en molens, dit voorjaar brachten de studenten een bezoek aan de PKN-kerk en Stel's Meulen in Harkstede.

Na een indrukwekkende rondleiding in de kerk wandelde de groep van zo'n 20 deelnemers naar het

volgende programmaonderdeel, waar ze tijdens de picknick alvast een inleiding op het thema 'molen' kregen, uiteraard in het Engels.

De groep bleek bijzonder geïnteresseerd in de techniek en de historische functie van molens, de rondleiding werd zeer gewaardeerd, duurde ook langer dan de bedoeling was - men nam de tijd -, wat uiteindelijk als heel plezierig werd ervaren: 'no pressure, very kind people, thank you so much!'

Een van de molenaars, voor wie dit de eerste excursie met deze doelgroep was, riep na afloop spontaan 'óp naar de volgende keer!' Die houden we erin! Diezelfde molenaar werd een dikke maand later écht in het diepe gegooid: nu kwamen er namelijk kleuters! Ook daar had hij nog geen ervaring mee, wat overigens ook voor de gids gold. Alle reden om het bezoek samen goed

voor te bereiden. Er was echter niet alleen onderling overleg tussen de molenvrijwilligers, ook met de school werden afspraken gemaakt. Omdat het een grote groep jonge kinderen betrof, werd besloten, dat ze op twee verschillende dagen de molen zouden bezoeken. Dat betekende weliswaar meer organisatie van onze kant (wie is er bijvoorbeeld beschikbaar), maar kleinere groepen bleek uiteindelijk voor beide partijen de beste insteek. Ook het programma werd van tevoren met de school doorgenomen: het inhoudelijke verhaal bereidde de leerkracht met behulp van de leskist voor en de kinderen werden onder andere voorbereid op klimmen en achterwaarts de trap af (als ze dat nog niet konden), wat tijdens het bezoek onder toezicht oog van de begeleiders dan ook heel goed verliep.

Molenaar en gids vertelden over wind, wieken, graan, meel, bakker, brood, pannenkoeken..... de kleintjes vonden het prachtig. En..... de molenmuis liet zich ook nog even zien!

Na zo'n 45 minuten was het tijd voor het afscheid met een kleine verrassing: een kleurboek of een molentje. Glunderende gezichtjes. Daar doe je het voor!

"Ontwapenend, die kleintjes" zei diezelfde molenaar, "ik heb genoten. En nú koffie!"

Anderhalve week later stonden er 95 vmbo-brugklassers op de stoep! Weliswaar over twee dagen verdeeld, maar het was een flinke klus. In het kader van het project 'Verken je omgeving' fietsen ze van Hoogezand naar Slochteren of naar Harkstede. Behalve de Fraeylemaborg stonden De Ruiten (Slochteren) of Stel's Meulen op het programma.

En wéér gaven molenaars en gidsen acte de présence. Het was af en toe hard werken om de leerlingen zo vlak voor de zomervakantie bij de les te houden. 'Wat moet ik nou bij een molen?' verzuchtte een van de dames, maar de meesten vonden de verhalen toch wel 'vet' interessant. Al helemaal, toen ze de enorme vijzel van De Ruiten zagen en door hadden, waarvoor die diende óf op

de stelling in Harkstede stonden en in de gaten kregen, dat zo'n molen toch wel een super groot ding is! De giebelende meiden leken daar overigens eerst collectief hoogtevrees te hebben, maar dat bleek achteraf toch wel weer mee te vallen. In tegenstelling tot de jongens toonden ze soms wél meer belangstelling voor de molenaar dan de molen..... het hoorde er allemaal bij. Terugblikkend waren het leuke en leerzame excursies, niet alleen voor de bezoekers, maar ook voor ons.

Het is mooi om jonge mensen op deze manier met een stukje erfgoed kennis te laten maken. En daar blijft het niet bij. De studenten nemen de verhalen weer mee naar hun land, de kleuters weten nu, dat een molen zonder wind niet kan draaien en de brugklassers hebben een en ander over hun directe omgeving geleerd, mede dankzij de inspirerende verhalen van de vrijwilligers van de MsMOG.

Annet Brinkgreve, molengids en coördinator educatieve projecten

Naar aanleiding van de bijdrage van Paul Casteleijn, voorzitter van Molenwerkgroep Oost-Groningen, met als titel 'Waar krijg je als molenaar zoal mee te maken' in de Zelfzwichter 2022.3 ontving de redactie een ingezonden mail van Reint Huizenga namens Molenwerkgroep Oost-Groningen. Deze reactie had geplaatst moeten worden in het eerste nummer van de Zelfzwichter van 2023. Dat is niet gebeurd. Daarom treft u deze reactie in dit nummer aan.

Reactie voorzitter Molenstichting Midden- en Oost Groningen op artikel voorzitter Molenwerkgroep Oost-Groningen

Geachte redactie,

Met veel interesse en belangstelling heb ik het artikel van Paul Casteleijn in de Zelfzwichter, nummer 2022-03, blz. 13-15, gelezen met als titel "Waar krijgt je als molenaar zoal mee te maken?".

Een prima stuk en dan met name het schema/overzicht op blz. 14 is mij uit het hart gegrepen en zou een hele goede bijdrage kunnen leveren aan de opleiding van (vrijwillige) molenaar zoals nu door het Gilde wordt aangeboden.

Indien mogelijk kunnen onderdelen van dit overzicht worden geclusterd en vervolgens modulair worden aangeboden, eventueel optioneel zoals beschreven.

Natuurlijk vereist dit een grotere theoretische inspanning van het Gilde cq. opleiders maar er zijn zeker docenten met deze didactische vaardigheden te vinden, desnoods proberen aansluiting te zoeken bij het MBO onderwijs of anderszins.

Voor de ontwikkeling en opleiding van molenaars is dit een hele goede zaak die wij als Molenstichting Midden- en Oost- Groningen (MsMOG) van harte ondersteunen.

Reint Huizenga, voorzitter MsMOG

Het Gilde van Molenaars afdeling Groningen

De afdeling Groningen van het Gilde van Molenaars is afgelopen zomer officieel uitgebreid met twee nieuwe instructeurs. Johan van Dijk en Leo Huizer zijn, na enkele jaren als assistent-instructeur te hebben gewerkt, officieel benoemd door het hoofdbestuur van het Gilde als instructeur. Johan geeft instructie op koren- en pelmolen Hollands Welvaart in Mensingeweer terwijl Leo de instructie op houtzaag- en korenmolen Fram voor zijn rekening neemt.

Examens

Een drietal kandidaten uit de provincie Groningen is bij de zomereexamens van de examencommissie van De Hollandsche Molen geslaagd. Op 30 juni slaagden Simon Broekema uit Groningen, Eric Leegte uit Noordhorn en Boris Sparreboom uit Woltersum op korenmolen De Widde Meuln in Ten Boer. Alle drie van harte gefeliciteerd met het behaalde resultaat! Enkele dagen eerder, op 24 juni, heeft het afdelingsbestuur toelatingsexamens afgenomen op korenmolen De Korenschoof in Noordlaren. De drie kandidaten slaagden allen en mogen eind september voor de examencommissie van De Hollandsche Molen verschijnen.